

SOKRATES A VZNIK SVEDOMIA

Staroveká filozofia mala však vyvrcholiť v troch najväčších gréckych filozofoch: Sokratovi, Platónovi a Aristotelovi. Sokratova metóda dialógu „predstierajúca nevedomosť“ je čisto michaelská. Sokrates chodí po Aténach a diskutuje s tými, čo si o sebe myslia, že niečo vedia. Skôr, ako by prehlasoval nejaké hotové, zjavené pravdy, sa radšej pýta; čaká na odpoveď svojho partnera. Otázky však kladie tak múdro, že nenásilne dovedie svojho spolubesedníka až k tomu, aby si uvedomil, že to, o čom si myslel, že vie, v skutočnosti nevie.

Sokrates neučí hotovým pravdám. Vie, že tieto by potom ľudia buď len prijali alebo neprijali. V jednom aj druhom prípade by to však bolo bezcenné. Aj v prípade, že by mu „uverili“ a akceptovali jeho tvrdenia, by totiž tieto pravdy neboli znútornené, neboli by výsledkom činnosti vlastného ja človeka, ale len k ľudskej osobnosti akosi zvonka a povrchné „prilepené“.

Sokrates chce, aby človek sám prišiel na to, čomu verí. Len tak nadobudne ten stupeň vlastnej istoty, ktorý sa môže stať pevným základom pre konanie. Na každú myšlienku sa pýta zvlášť, či je pravdivá, alebo je pravdivý jej opak. Voliť nechá svojho partnera. A nechá si každý logický krok výslovne potvrdiť a odsúhlasiť svojim spolubesedníkom. A buduje svoju myšlienkovú stavbu trpezlivo a poctivo len z toho, čo povedal ten druhý.

Na konci nechá dospieť svojich partnerov k záverom, ktoré sú pre nich samých také nové a prekvapivé, že sa chcú v prvej chvíli proti nim ohradiť. V tej chvíli Sokrates zodvihne ruky nahor a vykrikuje: „*Sám si to povedal, Hippias*“ a pod., „*ani ja neviem, Hippias, ako by som ja sám mal s tým súhlasiť, a predsa to teraz nevyhnutne vyplýva z našej úvahy*“.¹⁷⁷ (Hippias 376C)

Sokrates stavia ľudské myslenie na vlastné nohy. Známy Sokratov výrok, ktorý sa traduje v inak neužitočnej a nezmyselnej podobe „*viem, že nič neviem*“, je potrebné sformulovať takto: „*viem, čo neviem, a to je najcennejšia časť mojich vedomostí*“, lebo ak človek aspoň vie, že niečo nevie, spýta sa buď tých, čo to vedia, alebo je v tej veci aspoň opatrný. Ale najväčšie chyby sa robia vtedy, keď sme presvedčení, že niečo vieme, ale v skutočnosti to nevieme.

Je to **zrod sebareflexie**, uvedomovania si procesu svojho vlastného myslenia. Nie je to nič iné, ako naplnenie Apollónovej výzvy, ktorá stála vytesaná nad vchodom do veštiarne v Delfách: »Spoznaj sám seba!«

„*Keď sa Sokratov priateľ Chairefón spýtal, či žije na svete múdrejší človek ako Sokrates, veštiareň odpovedala, že takého niet*“.¹⁷⁶ Pretože sa však zdalo, že toľkí vedia toho omnoho viac ako Sokrates, začal Sokrates pátrať, prečo je najmúdrejší. Prišiel na to, že preto, lebo si - na rozdiel od ostatných - uvedomuje a vie rozlíšiť medzi tým, čo skutočne vie, a čo nevie.

Títo traja velikáni gréckej filozofie - Sokrates, Platón a Aristoteles - boli vskutku Apollónovými synmi! Posledný rozhovor Sokrata pred smrťou s jeho žiakmi je zachytený v Platónovom dialógu Faidon. Sokrata odsúdili na smrť, no nebol popravený ihneď. Musel čakať, kým sa do Atén vráti posvätná loď, ktorá bola poslaná na Délos na Apollónovu výročnú slávnosť. Tak daroval vlastne Apollón Sokratovi posledné tri dni jeho života.

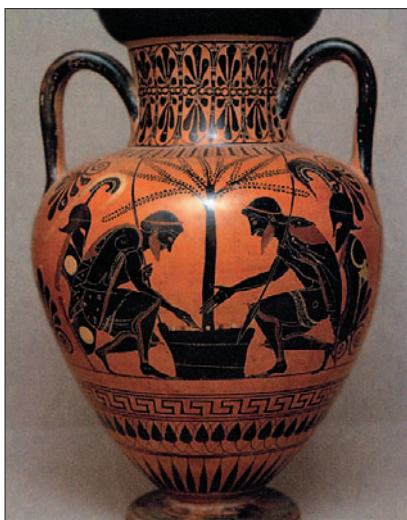
Poslednýkrát sa zhromaždili Sokratovi žiaci okolo svojho učiteľa vo väzení. Kým zriadenec väznice miešal jed, Sokrates podáva v dialógu dôkaz nesmrteľnosti duše. Prirovnáva sám seba k „*labutiam, Apollónovým vtákom, ktoré keď cítia, že musia zomrieť, vtedy spievajú najviac a najkrajšie z radosti nad tým, že majú odísť k bohu, ktorého sú služobnicami... A ja sám si o sebe myslím, že*

Sokrates (469-399 pr. Kr.).

**POZNAŤ VLASTNÚ NEVEDOMOSŤ JE
NAJUŽITOČNEJŠIA ČASŤ NAŠICH VEDOMOSTÍ.**

LAO-C'

Čiernofigúrový sloh, pred r. 525 pr. Kr.

stojím v rovnakých službách ako labute, aj ja som zasvätený tomu istému bohu a dostal som od svojho pána dar veštectva v miere nie horšej ako ony a práve tak odchádzam z tohto života s veselou myslou ako ony...“.¹⁷⁷ (Faidon 85AB)

Ako labutiu pieseň a hymnus na Apollóna musíme chápať Sokratov posledný dialóg o nesmrteľnosti duše vo Faidonovi. K službe tomu istému bohu sa priznáva Platón vo svojej Ústave: „Apollónovi prichodí vydávať najzávažnejšie, najkrajšie a prvé zákony... Nepôjdeme za nijakým vodcom okrem neho...“.¹⁷⁷ A napokon aj Aristotelova peripatetická škola v Aténach sa volala *Lykeion*, podľa Apollóna Lykeia, „vlkobijcu“.

Aristotelov veľký objav, sylogizmus, založenie formálnej logiky, je medzníkom v dejinách ľudského myslenia. **V Aristotelovi** - nazývanom neskôr „najväčším mysliteľom“ alebo „najuniverzálnejšou hlavou staroveku“ - **odovzdal Michael kozmickú inteligenciu človeku.** Uvedomme si, že **inteligencia dovtedy nebola vlastníctvom človeka, ale bohov.** Človek *netvoril* myšlienky, ale ich *dostával* ako vnem, boli mu vnuknuté. Neprežíval svoje myslenie tak, že „ja myslím“, ale - ako to povedal ešte v ranom stredoveku kresťanský mních Scotus Eriugena - „anjel myslí vo mne“!

Inteligencia kedysi vôbec nebola individuálna, ale bola inšpirovaná kolektívne. Človek sa do svojho svetonázoru takpovediac rodil, dostával ho spolu s krvou. Nemohol si ho vyberať. Keď sa narodil v nejakom rode, národe alebo kaste, uctieval určitých bohov, vyznával určité hodnoty, ktoré boli spoločné. Neexistovali na výber žiadne „školy“ a „názory“. O tom, čo bude človek v živote robiť, aj to, čo bude jesť, ako bude chodiť oblečený, koho si vezme za manželku - nerozhodoval on. Život bol do najmenšieho detailu určovaný pravidlami, ktoré boli dané „zhora“. Zodpovednosť za chod ľudských vecí sa pripisovala bohom. Kňazi, veštcí, proroci v snoch, šamani, astrológovia, haruspikovia, vykladači znamení - tlmočili vôľu bohov. Aj kráľ robil iba to, čo povedala veštiareň, ak išlo o dôležité rozhodnutia. V tých dávnych časoch to boli len héroovia, ako Odysseus, u ktorých sa prejavovali prvé náznaky samostatného myslenia a ktorí sa dokázali bohom vzoprieť alebo s nimi vyjednávať.

Pred 7. storočím pr. Kr. vlastne individuálna duchovnosť neexistovala. Prístup k bohom mali len kňazi a králi. Ostatní mali účasť na Duchu len prostredníctvom nich: „V najstarších časoch, keď kňazom býval kráľ, božstvo sídlilo v kráľovskom príbytku; preto sa oltár ako spoločné ohnisko štátu, kňaza a nesmrteľného umiestňoval do hlavnej izby paláca. Niektoré prvotné chrámy si zachovali toto rozloženie, takže oltár zostal dnu, medzi ich múrmí“.¹⁷⁶ Uvedomme si: ak oltár hlavného boha, ktorý bol patrónom obcí, bol vnútri kráľovej izby - tak obyčajný, radový človek k nemu nemal prístup. „Keď však padla monarchia a boh prestal byť hosťom výlučne panovníkovým, lebo už patrilo všetkému ľudu, bolo potrebné, aby mal vlastný domov“.¹⁷⁶

To znamená, že chrám sa presunul na verejné priestranstvo a jeho vchod do ulice, po ktorej smeli chodiť všetci. Toto je jeden z najkrajších obrazov v histórii, ktorý ilustruje podstatu michaelského obdobia: **V michaelskej dobe si musí každý jednotlivec vydobyť spojenie s bohmi sám za seba! Každý sám si musí získať prístup k nebu!** Už nepotrebuje a nemá prostredníka. Namiesto obce, polis, sa nositeľom náboženstva stáva individuum.

A ešte jeden prekrásny príklad, v ktorom história vyslovuje tajomstvo michaelskej doby tak zjavne, ako azda nikde inde (pravda, len pre tých, čo vedia čítať jej znamenia): V archaickom období sa pri výzdobe gréckej keramiky používal tzv. čiernofigúrový sloh. Tzn. že siluety postáv boli čier-

ne a vynímali sa na žltom alebo tehlovočervenom, svetlom pozadí. „Okolo roku 530 pr. n. l. sa menia výrobné postupy: vzniká červenofigúrový sloh“.166 Farby sa vymenili. Pozadie zostalo čierne, stemnelo, a vnútro postáv naopak svetlé: žlté alebo červené. **Svetlo poznania sa presťahovalo zvonku dovnútra!**

Popri tom ešte v roku 458 v Aischylovej dráme Orestes, keď Orestes zabije svoju matku, prenasledujú ho Erínye, bohyne pomsty. Driapu ho svojimi pazúrkami; Orestes pred nimi uteká a prichádza za Apollónom, aby ho očistil. Tzn. že určujúce sily, ktoré usmerňujú človeka v tom, čo je dobré a čo zlé, sú tu ešte jednoznačne vo vzťahu k človeku vonku. Avšak už v roku 408 v Euripidovej Oresteii sa už nehovorí o Erínyách, ale o *synesis*, hryzení svedomia.¹⁷⁸ **Morálny korektív sa presťahoval zvonka dovnútra.**

„O štyridsať rokov skôr robili Aischylove hry z ľudí hračky bohov... Sofoklove drámy zobrazujú konflikty medzi vôľou bohov a ľudí“.166 Človek už nie je hračkou, ale *partnerom* bohov.

Prechod od čiernofigúrového k červenofigúrovému slohu v keramickej výzdobe v Grécku v 6. storočí pr. Kr. je obrazom vzniku ľudského svedomia. A to zase nie je nič iné ako to, čo v rovnakom čase hlása v Izraeli prorok Jeremiáš (627-586 pr. Kr.): príde čas, keď Boh uzavrie s ľuďmi novú zmluvu; keď zákon nebude už napísaný len na doskách vonku, ale v srdci človeka: „*Hľa, príde dni... keď uzavriem s domom Izraela a s domom Júdu novú zmluvu... Zákon svoj dám do ich vnútra a napíšem ho do ich srdca*“. (Jer 31:31-33)

Červenofigúrový sloh, po r. 525 pr. Kr.